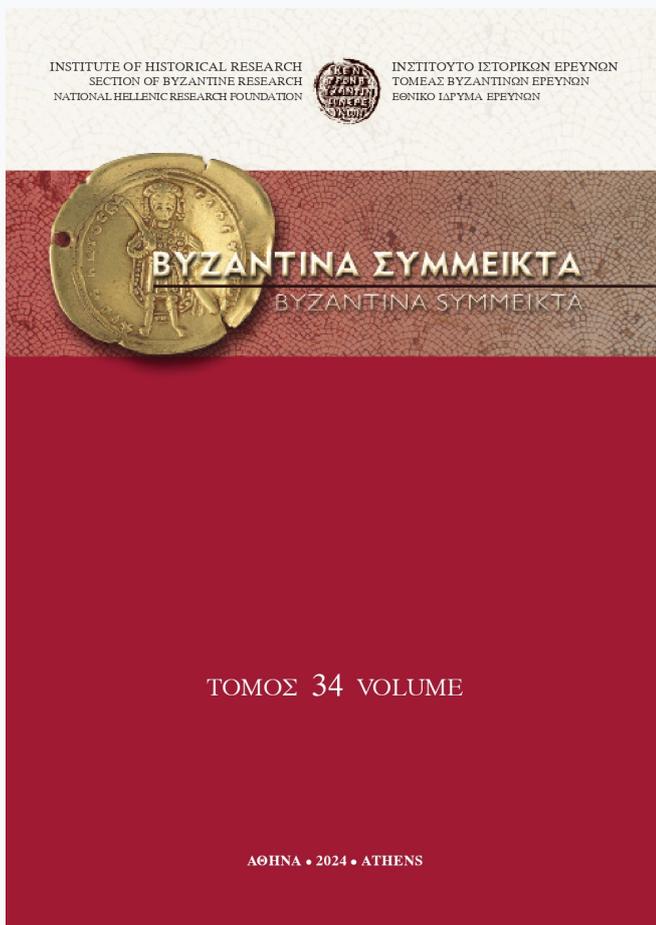

Byzantina Symmeikta

Vol 34 (2024)

BYZANTINA SYMMEIKTA 34

I. Polemis – Theodora Antonopoulou (ed.), *Vitae et miracula sancti Christoduli Patmensis* [Corpus Fontium Historiae Byzantinae 56], Βιέννη 2021

Μαρία ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.38914](https://doi.org/10.12681/byzsym.38914)

Copyright © 2024, Μαρία ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ Μ. (2024). I. Polemis – Theodora Antonopoulou (ed.), *Vitae et miracula sancti Christoduli Patmensis* [Corpus Fontium Historiae Byzantinae 56], Βιέννη 2021. *Byzantina Symmeikta*, 34, 403–408.
<https://doi.org/10.12681/byzsym.38914>

I. POLEMIS - THEODORA ANTONOPOULOU (ed.), *Vitae et miracula sancti Christoduli Patmensis* [Corpus Fontium Historiae Byzantinae 56], Βιέννη 2021, 287 σελίδες, ISBN 978-3-7001-8671-7

Ὁ τόμος *Vitae et miracula sancti Christoduli Patmensis* ποὺ ἐξέδωσαν ὁ Ἰωάννης Πολέμης καὶ ἡ Θεοδώρα Ἀντωνοπούλου στὴ σειρὰ *Corpus Fontium Historiae Byzantinae* περιλαμβάνει τὴν κριτικὴ ἔκδοση τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων ποὺ συνδέονται μὲ τὸν ὅσιο Χριστόδουλο τὸν Λατρηνό, ἰδρυτὴ τῆς μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτιμου (1088). Ὁ ὅσιος Χριστόδουλος δὲν ἔζησε πολὺ καιρὸ στὴν Πάτιμο. Λίγα χρόνια ἀργότερα ἀναγκάστηκε ἐξαιτίας τῆς ἀνασφάλειας ποὺ δημιουργοῦσαν οἱ τουρκικὲς ἐπιδρομὲς νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Πάτιμο συνοδευόμενος ἀπὸ μία ομάδα μοναχῶν καὶ νὰ καταφύγει στὸν Εὐριπο, ὅπου ἀπεβίωσε τὸ 1093. Σώζονται τέσσερα ἀγιολογικὰ κείμενα ποὺ συνδέονται μὲ τὸν ὅσιο Χριστόδουλο. Τὰ πρῶτα τρία παραδίδονται στὸν κώδικα *Patmiacus* 179 (12ος-13ος αἰώνας), ἀπόγραφο τοῦ ὁποῦοι εἶναι ὁ *Patmiacus* 871 (1793). Τὸ τέταρτο παραδίδεται στὸν μοναδικὸ κώδικα *Patmiacus* 372 (ἀρχὲς 16ου αἰώνα). Ἡ Ἔρα Βρανούση στὴ βασικὴ μονογραφία της μὲ τίτλο *Τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου ἰδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτιμω Μονῆς. Φιλολογικὴ παράδοσις καὶ ἱστορικὰ μαρτυρία* (Ἀθήνα 1966) ἀνέδειξε τὴ σημασία τῶν κειμένων γιὰ τὴ μελέτη τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου καὶ τῆς πρώιμης περιόδου τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς Πάτιμου καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὸν σχολιασμὸ τῶν στοιχείων ποὺ παρέχουν. Τὰ κείμενα ἐκδόθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Κύριλλο Βοΐνη τὸ ἔτος 1886 μαζί μὲ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὁσίου. Ἡ ἀνάγκη νέας, κριτικῆς, ἔκδοσης εἶναι προφανής.

Τὰ κείμενα ποὺ ἐκδίδονται στὸν τόμο εἶναι τὰ ἑξῆς:

- α) ὁ *Βίος καὶ ἡ πολιτεία* τοῦ ὁσίου ποὺ συνέθεσε γύρω στὸ 1140 ὁ μητροπολίτης Ρόδου Ἰωάννης, πρῶην ἀδελφὸς τῆς Μονῆς.
- β) τὸ *Ἐγκώμιο* τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἀθανασίου (1157-1170), ὁ ὁποῖος

ἐπίσης ὑπῆρξε μοναχὸς τῆς Πάτμου. Τὸ κείμενο ἐγράφη πιθανότατα μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ τὸ 1143, ἐνδεχομένως, καὶ μετὰ τὸ 1157.

γ) τὸ Ἐγκώμιο ποῦ συνέγραψε ὁ Θεοδοσίος Γουδέλης, μοναχὸς ποῦ καταγόταν ἀπὸ ἐπιφανῆ οἰκογένεια τῆς Κωνσταντινούπολης, ὁ ὁποῖος συνέγραψε ἐπίσης τὸν Βίο τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Λεοντίου (1176-1185), ὁ ὁποῖος εἶχε ὑπάρξει ἠγούμενος τῆς Πάτμου (1157-1176). Τὸ Ἐγκώμιο περιλαμβάνει μία σύντομη βιογραφία τοῦ ὁσίου, καθὼς καὶ μία συλλογὴ μεταθανάτιων θαυμάτων του ποῦ χρονολογοῦνται στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 12ου αἰώνα.

δ) ἓνα ἐκτενὲς κείμενο, ἔργο ἀνώνυμου συγγραφέα, ποῦ ἀναφέρεται σὲ μεταθανάτιο θαῦμα τοῦ ὁσίου τὸ ὁποῖο συντελέστηκε τὸ 1280 ἢ λίγο ἀργότερα.

Τὸ βιβλίον περιλαμβάνει ἐκτενῆ καὶ διαφωτιστικὴ εἰσαγωγὴ ἀποτελούμενη ἀπὸ ἕξι κεφάλαια. Στὸν πρόλογο σημειώνεται ὁ συγγραφέας τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτά, ἐνῶ ὀρισμένα κεφάλαια εἶναι κοινά, ὅπως κοινὴ εἶναι ἡ κριτικὴ ἔκδοση καὶ τὸ ὑπόμνημα τῶν πηγῶν. Τὸ πρῶτο κεφάλαιο προσφέρει τὸ ἱστορικὸ περιγίγραμμα τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου. Τὸ δεύτερο ἀναφέρεται στοὺς Βίους καὶ τὰ Ἐγκώμια τοῦ ὁσίου, τίς πηγές τους καὶ τὴν ἱστορικὴ σημασία τους. Τὸ τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται τὸν διαφοροτικὸ τρόπο ἀφήγησης τοῦ παρελθόντος στὰ τρία πρῶτα κείμενα. Στὸ τέταρτο κεφάλαιο περιγράφονται λεπτομερῶς οἱ κώδικες ποῦ παραδίδουν τὰ τέσσερα κείμενα. Τὸ πέμπτο κεφάλαιο ἀναφέρεται μὲ τρόπο διεξοδικὸ στὶς ἀρχές ποῦ υἰοθετήθηκαν στὴν κριτικὴ ἔκδοση μὲ πλήρη αἰτιολόγηση τῶν ἐπιλογῶν ποῦ ἔκαναν οἱ ἐκδότες, σὲ θέματα ὅπως ὁ τονισμὸς, ἡ στίξις, ὁ χωρισμὸς τῶν παραγράφων, ἡ μέθοδος κατάρτισης τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος καὶ τοῦ ὑπομνήματος πηγῶν. Στὸ ἕκτο κεφάλαιο δίδονται σὲ ἀγγλικὴ μετάφραση οἱ περιλήψεις τῶν τεσσάρων κειμένων παράγραφος μὲ παράγραφο. Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου δημοσιεύεται ἡ κριτικὴ ἔκδοση τῶν τεσσάρων ἐγκωμιαστικῶν κειμένων τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου, ἡ ὁποία συνοδεύεται ἀπὸ ὑπόμνημα πηγῶν. Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου ὑπάρχει πίνακας τῶν κυρίων ὀνομάτων ποῦ ἀπαντοῦν στὰ κείμενα, καθὼς καὶ πίνακας τῶν χωρίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων ποῦ χρησιμοποιοῦνται σὲ αὐτά.

Ἐνα ἀπὸ τὰ κυριότερα ἐρωτήματα ποῦ τίθενται στὴν εἰσαγωγὴ εἶναι οἱ πηγές τῶν τεσσάρων κειμένων. Οἱ μελετητὲς διερευνοῦν τὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν Ἐποτύπωσιν τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου, κείμενο ποῦ συνέγραψε ὁ ἴδιος ὁ ὅσιος καὶ ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος αὐτοβιογραφίας του καὶ ταυτόχρονα Τυπικοῦ τῆς συσταθείσας μονῆς τοῦ Θεολόγου. Ὅσον ἀφορᾷ στὴν σχέση τῆς Ἐποτυπώσεως μὲ τὸν Βίο ποῦ συνέγραψε ὁ Ἰωάννης μητροπολίτης Ρόδου οἱ μελετητὲς διαπιστώνουν ὅτι ὑπάρχει συμπληρωματικότητα, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι, ἐνῶ ἡ Ἐποτύπωσις δίδει

κυρίως ἔμφαση στὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ ὁσίου μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ Λάτρος (περὶ τὸ 1079) καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τις περιπλανήσεις του πρὶν ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῆς Μονῆς (1088), ὁ Ἰωάννης Ρόδου παρέχει πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὰ παιδικὰ καὶ νεανικὰ χρόνια τοῦ ὁσίου. Οἱ μελετητὲς διαβλέπουν σὲ αὐτὸ τὴ διάθεση των μοναχῶν νὰ φωτίσουν καὶ ἄλλες χρονολογικὲς φάσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἰδρυτῆ καὶ οἱ σχετικὲς πληροφορίες προέρχονται ἴσως ἀπὸ προφορικὲς παραδόσεις μεταξὺ τῶν μοναχῶν ποὺ εἶχαν γνωρίσει τὸν ὅσιο Χριστοδούλο. Τὸ κείμενο τοῦ Ἰωάννη προοριζόταν πιθανότατα νὰ διαβάζεται κατὰ τὴν ἡμέρα μνήμης τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου στὶς 16 Μαρτίου.

Τὸ Ἐγκώμιο τοῦ Ἀθανασίου Ἀντιοχείας, τὸ ὁποῖο ἐνδεχομένως συνετέθη ἀφοῦ ὁ Ἀθανάσιος εἶχε ἤδη ἐκλεγεί πατριάρχης Ἀντιοχείας (δηλαδὴ μετὰ τὸ 1157), γνωρίζει ἐπίσης τὴν Ἑποτύπωσιν καὶ περιέχει ὀρισμένα στοιχεῖα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ ἰδρυτῆ τῆς μονῆς Πάτμου, μὲ ἔμφαση στὴ μετάβαση του ὁσίου ἀπὸ τὴν Πάτμο στὸν Εὐρῖπο, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε στὶς 16 Μαρτίου 1093, καθὼς καὶ σὲ ὅσα συνέβησαν μεταξὺ τοῦ θανάτου του στὸν Εὐρῖπο καὶ μέχρι τὴ μετακομιδὴ τοῦ λειψάνου στὴν Πάτμο. Οἱ μελετητὲς διατυπώνουν τὴν ὑπόθεση ὅτι τὸ κείμενο τοῦ Ἀθανασίου ἀνταποκρινόταν στὴν ἀνάγκη ὑπαρξῆς ἐνὸς κειμένου μὲ κεντρικὸ θέμα τὴ μετακομιδὴ τοῦ λειψάνου τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου ἀπὸ τὸν Εὐρῖπο, ὅπου εἶχε ἐνταφιασθεῖ, στὴν Πάτμο, γεγονὸς ποὺ μνημονεύεται τὴν 21η Ὀκτωβρίου.

Τὸ Ἐγκώμιο τοῦ Θεοδοσίου Γουδέλη ἔχει γραφεῖ μετὰ τὸ 1195 καὶ ὀπωσδήποτε πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση τοῦ 1204. Περιέχει ἐπίσης βιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν ὅσιο Χριστοδούλο τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀντληθεῖ κυρίως ἀπὸ τὸν Ἰωάννη μητροπολίτη Ρόδου, ἐνῶ, ὅπως προαναφέρθηκε, τὸ νέο στοιχεῖο ποὺ εἰσάγει εἶναι ἡ ἀναφορὰ μιᾶς σειρᾶς μεταθανατίων θαυμάτων τοῦ ὁσίου, τὰ ὁποῖα πραγματοποιήθηκαν στὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 12ου αἰῶνα καὶ τῶν ὁποίων ὁ Θεοδόσιος ὑπῆρξε μάρτυρας.

Τὸ τέταρτο καὶ τελευταῖο κείμενο εἶναι ἔργο ἀνώνυμου συγγραφέα καὶ προέρχεται πιθανότατα ἀπὸ τὸ περιβάλλον τῆς Μονῆς. Ὁ συγγραφέας ἔχει ὡς πρότυπο τὸ Ἐγκώμιο τοῦ Γουδέλη. Τὸ *terminus post quem* εἶναι τὸ 1280, ἐνῶ τὸ *terminus ante* εἶναι, ἐνδεχομένως, ὁ Δεκέμβριος τοῦ 1282.

Οἱ ἐκδότες ἀναλύουν τὰ εἰδολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν κειμένων καὶ ἀναδεικνύουν τὰ πλούσια ἐκφραστικὰ μέσα τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν οἱ συγγραφεῖς (περιγραφές, ἐκφράσεις, δημηγορίες). Οἱ φιλολογικὲς πτυχὲς τῶν κειμένων ἀναλύονται μὲ λεπτομέρεια καὶ μὲ τρόπο προσιτὸ γιὰ τὸν ἀναγνώστη ποὺ δὲν εἶναι φιλόλογος. Οἱ μελετητὲς ἐπισημαίνουν ὅτι τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα

ἀκολουθοῦν τοὺς κανόνες τῆς ρητορικῆς ὅπως αὐτοὶ διαμορῶθηκαν κατὰ τὴν Ὑστερὴ Ἀρχαιότητα. Ἡ ἐπίδραση τοῦ Ἐπιταφίου Λόγου τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου γιὰ τὸν Μέγα Βασίλειο εἶναι ἐμφανῆς στὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννη Ρόδου καὶ τοῦ Ἀθανασίου Ἀντιοχείας. Οἱ ἀναφορὲς τοῦ Ἀθανασίου ὑποδηλώνουν εὐρεία κλασσικὴ παιδεία καθὼς καὶ καλὴ γνώση τῶν κειμένων τῆς Γραφῆς. Ὁ Ἀθανάσιος εἶναι ἐμφανῶς ὁ πλέον μορφωμένος ἀπὸ τοὺς τέσσερις συγγραφεῖς. Ὁ Θεοδόσιος Γουδέλης δίνει ἐπίσης σαφῆ δείγματα τῆς μόρφωσής του. Ἀκόμη καὶ τὸ τέταρτο καὶ τελευταῖο χρονολογικὰ κείμενο, τὸ ὁποῖο εἶναι καθαρὰ μοναστικὸ δημιούργημα –δὲν ὑπάρχουν παραθέματα στοὺς κλασσικοὺς συγγραφεῖς– εἶναι κατὰ τοὺς δύο μελετητές, παρὰ τὴν ἐπαρχιακὴ προέλευσή του, ἔργο ἀξιόλογο.

Ἀπὸ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα σημεῖα τῆς ἀνάλυσης τῶν κειμένων εἶναι ἡ προσπάθεια διερεύνησης τῆς στάσης τοῦ Ἰωάννη καὶ τοῦ Ἀθανασίου ἀπέναντι σὲ νέες θεωρήσεις τοῦ μοναστικοῦ βίου τὴν ἐποχὴ τους, καθὼς καὶ σὲ θεολογικὲς προσεγγίσεις ζητημάτων σχετικῶν μετὰ τὴν ἀγιότητα. Ἀξιοποιώντας σύγχρονη σχετικὴ βιβλιογραφία οἱ ἐκδότες διαβλέπουν στὸ ἔργο τοῦ Ἀθανασίου τὸν θαυμασμό του γιὰ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀπομόνωσης καὶ τῆς ἡσυχίας, τὸ ὁποῖο ἐμπροσώπουσε ὁ ὄσιος Χριστόδουλος, καὶ τὴν ἀντίθεσή του μετὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ «ἀστικοῦ» μοναχισμοῦ, φαινόμενο ποὺ εἶχε προσλάβει διαστάσεις κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ Α΄ Κομνηνοῦ (1143-1180). Τὸ Ἐγκώμιο τοῦ Θεοδοσίου ἀναδεικνύει τὴν ἐξοικείωσή του μετὰ τὴ μυστικὴ θεολογία καὶ τὴ διαφοροποίησή του ἀπὸ λογίους ἱεράρχες τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 12ου αἰώνα, οἱ ὁποῖοι ἦταν ἀντίθετοι μετὰ τὸ ἰδεῶδες τοῦ κλαστικοῦ μοναχοῦ, ὅπως αὐτὸ ἐνσαρκωνόταν ἀπὸ τὶς μεγάλες μορφὲς τοῦ μοναχισμοῦ, καὶ τὸ ὁποῖο στὰ μάτια τοῦ Θεοδοσίου ἐνσάρκωνε ὁ ὄσιος Χριστόδουλος.

Συναρπαστικὴ εἶναι ἡ προσέγγιση τοῦ τρόπου ἀφήγησης τοῦ παρελθόντος ἀπὸ τοὺς τρεῖς πρώτους συγγραφεῖς. Ἡ ἀφήγηση τοῦ Ἰωάννη μητροπολίτη Ρόδου δίνει ἔμφαση στὴ διαρκὴ σύγκρουση τοῦ ὀσίου Χριστοδούλου μετὰ τὸ Κακό, τὸ ὁποῖο, μετὰ κάποια ἴσως ὑπερβολή, οἱ μελετητὲς ἀντιμετωπίζουν ὡς τὴ μανιχαϊστικὴ σύγκρουση τοῦ μοναχοῦ μετὰ τὸ Κακό ποὺ τὸν πολεμᾷ. Ἡ στάση τοῦ Ἰωάννη θὰ πρέπει νὰ συσχετισθεῖ μετὰ τὴν κρατικὴ πολιτικὴ ἢ ὁποῖα καταδίκασε σαφῶς τὸν βογομιλισμό. Τὸ στοιχεῖο τῆς σύγκρουσης εἶναι λιγότερο ἐντονο στὸ ἔργο τοῦ Ἀθανασίου, ὁ ὁποῖος καταφεύγει περισσότερο στὴ χρῆση τῶν συμβόλων, μέσα ἀπὸ τὰ ὁποῖα προβάλλει ἢ παρεμβάσει τοῦ ὀσίου ποὺ μετὰ τὴν ἀγιότητά του μεταβάλλει τὸ ἄγνοο καὶ ἄνυδρο νησὶ τῆς Πάτμου –στὸ σημεῖο αὐτὸ θα μπορούσε νὰ προστεθεῖ ἡ πληροφορία τοῦ πρακτικοῦ παραδόσεως τῆς Πάτμου τοῦ Νικολάου Τζιάτζη σχετικὰ μετὰ τὸ ἄγνοο, ἄνυδρο καὶ ξηρὸ τοπίο

τοῦ νησιοῦ (*Βυζαντινὰ ἔγγραφα Πάτιμου*, τ. 2, *Δημοσίων λειτουργῶν*, ἐκδ. Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Ἀθήνα 1980, ἀρ. 51.399-404.) σὲ παράδεισο, προφανῶς μὲ μεταφορική σημασία. Τέλος, ἡ πιὸ λεπτὴ ἀνάλυση ἀφιερώνεται στὸ Ἐγκώμιο τοῦ Θεοδοσίου Γουδέλη, ὅπου ὁ μελετητὴς διακρίνει τὴ διαρκῆ ἀντιπαράθεση ἀνάμεσα στὸ μοναστήρι, χωρὶς ἄσκησης ὅπου δροῦν οἱ μοναχοὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐγκαταλείπουν ποτέ, καὶ τὸ λιμάνι, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ τόπος τῆς δράσης τῶν ἐχθρῶν τοῦ μοναστηριοῦ.

Ἕνα καίριο ἐρώτημα εἶναι ἡ ἀναγνωσιμότητα τῶν κειμένων τὰ ὁποῖα πιθανῶς δὲν ξεπέρασαν τὰ ὅρια τῆς Μονῆς. Ἐνδιαφέρον ἔχει ἡ παρατήρηση ὅτι ἡ γλῶσσα, σαφῶς ἐπιμελημένη, δὲν εἶναι ἐξεζητημένη καὶ αὐτὸ πιθανῶς διότι ἀπευθύνεται σὲ ἕνα συγκεκριμένο κοινὸ ἐντὸς τῆς Μονῆς. Περισσότερο λόγια εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀθανασίου, χωρὶς ὡστόσο καὶ αὐτὴ νὰ θέτει προβλήματα κατανόησης. Τὸ γεγονός ὅτι τὰ τέσσερα ἔργα παραδίδονται σὲ μοναδικούς κώδικες εἶναι μία ἔνδειξη τῆς περιορισμένης διάδοσής τους. Τὸ θέμα συνδέεται μὲ τὰ ὅρια τῆς λατρείας τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου. Προσωπικὴ μου ἄποψη εἶναι ὅτι τὸ Ἐγκώμιο τοῦ Γουδέλη ὑποδηλώνει τὴν προσπάθεια τῶν μοναχῶν νὰ κάνουν εὐρύτερα γνωστὸ τὸν ἰδρυτὴ τῆς Μονῆς, καθὼς δίνει ἔμφαση σὲ θαῦματα στὰ ὁποῖα πρωταγωνίστησαν δυτικοὶ ἄρχοντες καὶ ἡγεμόνες, ὅπως ὁ ναύαρχος τοῦ Ρογήρου Β΄ Μαργαρίτης (γιὰ τὴ μορφή τοῦ ὀνόματος, βλ. τὴ σημείωση 101) καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος-Αὔγουστος. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ ἡγούμενος Ἀρσένιος, μία σημαντικὴ προσωπικότητα τοῦ τέλους τοῦ 12ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 13ου αἰῶνα, προσπάθησε συστηματικὰ νὰ προβάλλει τὴ Μονὴ καὶ νὰ κάνει γνωστὸ τὸν ἰδρυτὴ της.

Τὰ τέσσερα κείμενα δὲν ἔχουν μόνον φιλολογικὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ ἀποτελοῦν πηγές γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Πάτιμου. Πέραν τῶν βιογραφικῶν στοιχείων γιὰ τὸν ἰδρυτὴ τῆς Μονῆς τὸ Ἐγκώμιο τοῦ Ἰωάννη μητροπολίτη Ρόδου παρέχει ἐνδείξεις γιὰ τὰ δύσκολα πρῶτα χρόνια τῆς Μονῆς. Παράδειγμα εἶναι τὸ θαῦμα σχετικὰ μὲ τὸν ἄπληστο καὶ ἄδικο φοροεισπράκτορα τῆς Σάμου, ἢ αὐτὸ μὲ τὴν ἀρπαγὴ ἑνὸς κοπαδιοῦ προβάτων ἀπὸ τὸ πλήρωμα ἑνὸς πλοίου, τὸ ὁποῖο ὑποδηλώνει τὶς δυσκολίες ἐπιβίωσης καὶ τοὺς κινδύνους ποὺ ἀντιμετώπιζε μία μοναστικὴ κοινότητα σὲ ἕνα μικρὸ νησί ὅπως ἡ Πάτιμος. Οἱ ἱστορικὲς πληροφορίες τῶν ἐγκωμιαστικῶν κειμένων συνδυάζονται σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις μὲ τὶς μαρτυρίες τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐγγράφων: π.χ. τὸ τέταρτο κείμενο μπορεῖ νὰ συσχετισθεῖ μὲ σύγχρονο *ὑπόμνημα* τοῦ πατριάρχου Ἀθανασίου Α΄ (1292), τὸ ὁποῖο ὑπαινίσσεται τὴν ἐμπλοκὴ τῆς Μονῆς στὴν ξίριδα τοῦ ἀρσενιατικοῦ σχίσματος. Μποροῦμε νὰ προσθέσουμε μερικὰ ἀκόμη παραδείγματα. Τὸ θαῦμα ποὺ ἀναφέρεται ἀπὸ

τὸν Ἰωάννη Ρόδου σχετικὰ μὲ τὸν φοροεισπράκτορα τῆς Σάμου (Κείμενο Ι, § 69) διασταυρῶνεται μὲ πληροφορίες τῆς διαθήκης τοῦ ἡγουμένου Θεοκτίστου (1157) γιὰ τὶς ἀρπακτικὰς διαθέσεις τοῦ *πράκτορος* τῆς Σάμου Πηγονίτη, ὁ ὁποῖος ζημίωσε μὲ διαφόρους τρόπους τὴ Μονὴ (F. Miklosisch – J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi*, τ. 6, Βιέννη 1890, ἀρ. 27, σ. 107-108). Ἐπίσης, ὁ διαρκῆς κίνδυνος ἀπὸ τὴν πειρατεία, θέμα ποὺ κατέχει κυρίαρχη θέση στὸ ἔργο τοῦ Γουδέλη, ἐνῶ ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Ρόδου, ἐπανέρχεται συχνὰ στὰ ἔγγραφα, μὲ κυριότερη ἀναφορὰ τὴν πατριαρχικὴ *λύσιν* ποὺ καλοῦσε τοὺς μοναχοὺς νὰ μὴ συνδιαλλάσσονται μὲ τοὺς *κουρσαριοὺς* (Ἐ. Βρανούση, Ἀνέκδοτος κατάλογος ἐγγράφων τῆς ἐν Πάτιμω μονῆς, *Σύμμεικτα* 1 [1966], 159). Τὰ παραδείγματα αὐτὰ ἀναδεικνύουν τὴ σημασία τῶν ἐγκωμιαστικῶν κειμένων ὄχι μόνον ὡς φιλολογικῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ ὡς πηγῆς γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς Μονῆς.

Συνολικά, ἡ νέα ἔκδοση τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων ποὺ συνδέονται μὲ τὸν ὄσιο Χριστόδουλο ἀποτελεῖ σημαντικὴ συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς μονῆς Πάτιμου ὄχι μόνον ἐπειδὴ προσφέρει σύγχρονη κριτικὴ ἔκδοση τῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ θέτει καίρια ἐρωτήματα σχετικὰ μὲ τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο τῆς δημιουργίας τῆς. Ἡ συνδυαστικὴ μελέτη τοῦ ἀρχεῖακοῦ ὑλικοῦ, τῶν χειρογράφων καὶ τῶν φιλολογικῶν κειμένων μπορεῖ νὰ ἀναδείξει ἄγνωστες πτυχὲς τοῦ βίου τῆς Μονῆς.

ΜΑΡΙΑ ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ
 Ἴνστιτοῦτο Ἱστορικῶν Ἐρευνῶν
 Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν